

Jarowiecki, Jerzy

"Czasopismo pedagogiczne
>>Chowanna<< (1929-1997)", Alina
Budniak, Katowice 1999 : [recenzja]

Rocznik Historii Prasy Polskiej 4/2(8), 333-337

2001

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Jerzy Alina Budniak
JAROWIECKI **Czasopismo pedagogiczne „Chowanna”
(1929–1997)**

Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu
Śląskiego 1999, 133 s.

Alina Budniak
**Chowanna Pedagogical Periodical
(1929–1997)**

W badaniach prasoznawczych mało uwagi poświęcano czasopismom pedagogicznym, co może wynikać z braku wiedzy o ilości i znaczeniu tego typu periodyków w dziejach polskiej prasy. W wydanej w 1970 roku *Encyklopedii wiedzy o prasie*¹ zabrakło nawet definicji „czasopisma pedagogicznego”, co należy uznać za brak znajomości tego rodzaju czasopiśmiennictwa, które korzeniami sięga drugiej połowy XVIII wieku, kiedy w Polsce powstały „czasopisma moralne”, pełniące funkcje czasopism pedagogicznych. Ich rozwój przypadł na okres zaborów. Wiadomo, że od 1824 do 1980 roku na ziemiach polskich ukazywało się ponad tysiąc tytułów czasopism pedagogicznych², w samym tylko dwudziestolecu międzywojennym wydano ponad 410 tytułów³. Po ich likwidacji podczas okupacji hitlerowskiej i sowieckiej nastąpił ich dynamiczny rozwój w latach Polski Ludowej i PRL (ponad 600 tytułów)⁴, utrzymuje się nadal

---

¹ *Encyklopedia wiedzy o prasie*, red. J. Maślanka, Wrocław 1971.

² S. Możdżeń, J. Musiał, *Bibliografia polskich czasopism pedagogicznych (do 1979)*, Kielce 1981.

³ J. Jarowiecki, *Czasopisma pedagogiczne w Polsce*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna*, red. W. Pomykało, Warszawa 1993, s. 76–88; tenże, *Studia nad prasą polską XIX i XX wieku*, Kraków 1997, s. 5–31.

⁴ J. Jarowiecki, *Czasopisma pedagogiczne w czterdziestolecu Polski Ludowej*, „Oświata Wychowanie” 1983 nr 14A s. 27–36; tenże, *Powstanie i rozwój czasopism pedagogicznych w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej na tle tradycji*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1985 z. 1, s. 27–36; *Czasopiśmiennictwo pedagogiczne w Polsce Ludowej*, red. F. Filipowicz, Warszawa 1981.

w okresie transformacji ustrojowej po roku 1989. Badania nad czasopiśmiennictwem pedagogicznym nie należą też do zbyt częstych, zajmują się nimi przede wszystkim historycy oświaty i wychowania oraz pedagodzy, sporadycznie prasoznawcy.

Najczęściej czasopisma pedagogiczne traktowane są dwojako: przede wszystkim jako źródło do badań historycznopedagogicznych w zakresie teorii i praktyki pedagogicznej i oświatowej, stanowią też przedmiot badań deskryptywnych, zajmujących się historią i rozwojem poszczególnych periodyków i spełnianych przez nie funkcji⁵. Najcenniejsze są monograficzne opracowania, których jest niewiele. Stąd z dużym uznaniem należy przyjąć książkę Aliny Budniak poświęconą dziejom i zawartości ważnego periodyku — „Chowanny”. Zajmowała ona ważne miejsce wśród innych czasopism pedagogicznych (Autorka stwierdza, że „czołowe”, ale sądzę, że można tę wartość odnieść tylko jako do czasopisma wydawanego na Śląsku czy też w Zagłębiu Śląsko-Dąbrowskim). W porównaniu z blisko 40 tytułami tu wydawanymi, a w szczególności z pismami: „Szkoła Śląska” (1922–1935), „Dom i Szkoła” (dodatek do „Gościa Niedzielnego” 1930–1935 w Katowicach i pisma ZNP w Dąbrowie Górniczej 1938–39), „Nasza Szkoła” (1936–1937), „Nauczycielski Poradnik Samokształceniowo-Bibliograficzny” (1934–1936), „Ogniskowiec” (1925–1939), „Szkoła Pszczyńska” (1934), „Wspólnota Wychowania” (1932–1937), o charakterze raczej popularyzatorsko-metodycznym, „Chowanna” miała charakter naukowy, wyróżniała się tematyką teoretyczno-prakseologiczną, podejmowaną przez wielu najwybitniejszych polskich pedagogów i psychologów. Reprezentowali oni różne środowiska naukowe, głównie uniwersyteckie. Autorka stosunkowo mało poświęciła im uwagi, zajmując się przede wszystkim historią powstania i rozwoju periodyku i jego zawartością treściową. A przecież warto zauważyć, że wśród redaktorów i autorów znajdowali się na przestrzeni lat tacy uczeni, jak: Zygmunt Mysłakowski, Henryk Rowid, Jan Hulewicz, Stanisław Kot, Stefan Szuman (z Krakowa), Mieczysław Ziemkiewicz, Jan Czekanowski, Stanisław Łempicki (ze Lwowa), Bohdan Nawroczyński, Jan S. Bystron, Helena Radzińska (z Warszawy), Florian Znaniecki, Stefan Błachowski (Poznań), Ludwik Ręgorowicz, Józef Pieter, Włodzimierz Goriszowski, Henryk Gąsior (Katowice). Spośród recenzentów wymienić można choćby takie osobowości jak: Józef Chałasiński, Jan Kuchta, Ludwik Chmaj, Franciszek Bielak, Zenon Klemensiewicz — że tylko tych wymienię.

„Chowanna” była organem Instytutu Pedagogicznego w Katowicach, powołanego do życia w 1928 roku staraniem śląskich towarzystw naukowych, oświatowych i związków nauczycielskich przy wsparciu Wydziału Oświecenia Publicznego przy Urzędzie Wojewódzkim Śląskim, „miała — zdaniem Autorki

---

⁵ A. Kicowska, *Prasa jako źródła w badaniach historii wychowania*, [w:] *Metodologia w badaniach naukowych historii wychowania*, Łódź 1993.

— stanowić symbol polskości, miała pełnić w regionie śląskim funkcje krzewiciela i popularyzatora polskiej kultury pedagogicznej, a jednocześnie świadczyć o żywotności polskiej tradycji wychowania” (s. 8). Poglądem tym podzieliła opinię wyrażoną wcześniej przez A. Stopińską-Pająk na łamach „Ruchu Pedagogicznego”⁶, potwierdzając to odpowiednim przypisem. Zgodzić się wypadnie z A. Budniak, że „Śląsk po latach oderwania od Polski potrzebował polskich tradycji pedagogicznych. Polska kultura, nauka i oświata były wyznacznikami przynależności tych ziem do macierzy” (s. 8). A dodać należy, że na Śląsku, po jego powrocie do macierzy, szkoły polskie odczuwały duży brak rodzimych wykształconych nauczycieli.

Autorka w swojej pracy nad „Chowaną” sięgnęła do sprawdzonych, tradycyjnych metod historyczno-opisowych, traktując czasopismo jako źródło wiedzy o dorobku teorii i praktyki pedagogicznej. Podała jego zawartość analizie treściowej, w minimalnym stopniu wykorzystując techniki badań prasoznawczych, które ograniczono do elementów analizy formalnej. Być może ich pełne zastosowanie mogłoby wzbogacić bardzo interesujące ustalenie A. Budniak, że „specyfika tematu wymagała zastosowania interdyscyplinarnych metod badawczych”. Wśród wyszczególnionych przez nią metod znajduje się uwaga o metodzie ilościowej analizy zawartości, śladowo użytej w pracy.

Książka Aliny Budniak ma logiczną, przejrzystą konstrukcję. Rozpoczyna się od kompetentnie napisanego wprowadzenia, w którym znalazły się rozważania metodologiczne. Całość podzielona została na pięć rozdziałów, a ich objętość zróżnicowano w zależności od materiału stanowiącego podstawę ich zawartości. I tak w rozdziale pierwszym (s. 13–50) przedstawiono dzieje czasopisma w latach 1929–1997, w rozdziale drugim (s. 51–60) ukazano przemiany programowe „Chowanny”. W najobszerniejszym rozdziale trzecim scharakteryzowano, z dużą znajomością rzeczy, problematykę podejmowaną przez redakcję (s. 61–140), rozdział czwarty poświęcono regionalnemu dodatкови do miesięcznika z lat 1935–1939, noszącemu tytuł „Sprawy Szkolne na Śląsku” (s. 141–152), w rozdziale piątym zajęto się recepcją „Chowanny” i jej znaczeniem w popularyzacji myśli pedagogicznej (s. 153–156). Pracę zamykają starannie sporządzone indeksy oraz aneksy z zestawieniami statystycznymi, dotyczącymi działów występujących w poszczególnych numerach „Chowanny”, wysokości nakładów, ceny periodyku w latach 1937–1996 oraz objętości.

Z rozdziału zatytułowanego „Dzieje «Chowanny»: lata 1929–1997” dowiadujemy się o losach pisma w latach 1929–1939 oraz że tytuł pisma zaczerpnięto z dwutomowego dzieła Bronisława Trentowskiego „Chowanna” czyli system pedagogiki narodowej jako umiejętności wychowania, nauki i oświaty, słowem

---

⁶ A. Stopińska-Pająk, „Chowanna” — wczoraj i dziś, „Ruch Pedagogiczny” 1984, nr 3, s. 42.

wykształcenia młodzieży (Poznań 1842). Autorka przypominała, że Chowanna to legendarna słowiańska (ściślej: serbska) opiekunka dzieci. Redaktorami byli kolejno prof. dr Zygmunt Mysłakowski (1931–1932), dr Mieczysław Ziemnowicz (z Uniwersytetu Jagiellońskiego), dr Henryk Rowid (dyrektor Państwowego Pedagogium w Krakowie) oraz dr Mieczysław Ziemnowicz (docent Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (1934–1939). Sekretarzem był dr Jan Hulewicz. Autorka szczegółowo omówiła skład komitetu redakcyjnego, drukarnie powielające pismo, wymieniła kolejne siedziby redakcji, przedstawiła formalną stronę pisma, zmieniającą się szatę graficzną. Podobnie postąpiła, charakteryzując pismo wznowione po roku 1945 pod red. Józefa Pietera. „Chowanę” spotkał los podobny, jak wiele innych czasopism pedagogicznych w okresie nasilania się tendencji centralistycznych. Po wydaniu trzech zeszytów redakcja zawiesiła działalność. Pismo ponownie zaczęło się ukazywać w roku 1957 po zmianach, jakie nastąpiły w 1956. Pomysłodawcą nowej koncepcji pisma był dr Józef Pieter, rektor Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Katowicach. Miało ono — jak napisano w słowie *Od redakcji* — przyczynić się do wyrównania braków w czasopiśmiennictwie pedagogicznym oraz dostarczyć nauczycielom materiały naukowe związane z nauczaniem i wychowaniem. Autorka książki ustaliła grono współredaktorów i współpracowników pisma, wskazała na jego charakterystyczne działy, które na ogół nie ulegały zbytnim zmianom (załączona tabela w aneksie 2 szczegółowo rzecz ilustruje danymi za lata 1982–1990). Interesująco przedstawiła też informacje o nakładach, kolportażu oraz wydawcy (od 1990 roku periodyk wydawano pod auspicjami Uniwersytetu Śląskiego).

W rozdziale drugim czytelnik znajduje pogłębione uwagi o przemianach programowych pisma, o jego zeszytach monograficznych. Redakcji chodziło o wytworzenie „jak najżywszego kontaktu między czasopismem a ogółem nauczycielstwa polskiego pracującego w różnych typach szkół i w różnych środowiskach” („Chowanna” 1934, z. 1, s. 2). W okresie powojennym deklarowano systematyczne informowanie pedagogów o „podstawowych problemach współczesnych, związanych z praktyką nauczania, wychowania oraz organizacją szkolnictwa oświaty dorosłych” („Chowanna” 1957, z. 1/2, s. 1). Ale w 1993 roku pisano: „Chcemy, aby obok prac o znaczeniu aplikacyjnym i bezpośrednio dotyczących środowiska oświaty pojawiły się prace o charakterze teoretycznym i podstawowym (...) o zasługach i dokonaniach czasu przeszłego (...). Oprócz rozliczeń z przeszłością chcemy dać wyraz trosce o przyszłość oświaty i wychowania w zmieniającej się rzeczywistości społecznej (...), by (...) stanowiło czyn mądrej dyskusji na temat przyszłości polskiej oświaty i wychowania” (t. 1, s. 5–6).

Rozdział trzeci, poświęcony problematyce podejmowanej w piśmie, jest najbardziej wartościowy. Rzetelnie opracowany, przynosi pełny, wieloaspektowy obraz zawartości pisma, którego treści zostały policzone, wymierzone i uporządkowane według dobrze pomyślanych pogrupowań tematycznych. Otrzymaliśmy przejrzysty obraz zeszytów monograficznych, scharakteryzowano gru-

pę zagadnień z zakresu pedagogiki ogólnej, dydaktyki i metodyk szczegółowych, wydzielono tematykę historycznopedagogiczną i problemy teorii wychowania, oddzielnie potraktowano kwestie pedagogiki społecznej, porównawczej, opiekuńczo-wychowawczej, zagadnienia pedentologiczne. Zwrócono uwagę na inne tematy, takie jak: czytelnictwo dzieci i młodzieży, kształcenie zawodowe, ekonomikę oświaty itd. Autorka z dużą kompetencją wskazała na wartości poznawcze i naukowe czasopisma, pełnego także informacji kronikarskich oraz przeglądów literatury, stanowiących cenne źródło wiedzy o rozwoju nauk pedagogicznych i psychologicznych, a także o bogatej i różnorodnej działalności Instytutu Pedagogicznego w Katowicach.

Nie dokonując pełnej charakterystyki pracy Aliny Budniak, pragnę zauważyć, że czytelnik sięgający po tę książkę będzie w pełni usatysfakcjonowany monograficznym opracowaniem ważnego czasopisma pedagogicznego. Oczywiście, wywołać ona może dyskusję, gdyż są w niej partie do tego zachęcające i oznaki nie do końca uważnego kontaktu z piśmiennictwem naukowym. Jako recenzent nie mogę się zgodzić z uwagą Autorki (zawartą w końcowej części), iż „brak kompletnej bibliografii i opracowania katalogu czasopism pedagogicznych, co wyraźnie wpływa na rozwój wiedzy o przeszłości czasopism pedagogicznych”. Bibliografia istnieje (S. Możdżeń, J. Musiał, 1984), natomiast jest niewiele opracowań monograficznych poszczególnych periodyków — książka Aliny Budniak je wzbogaci.